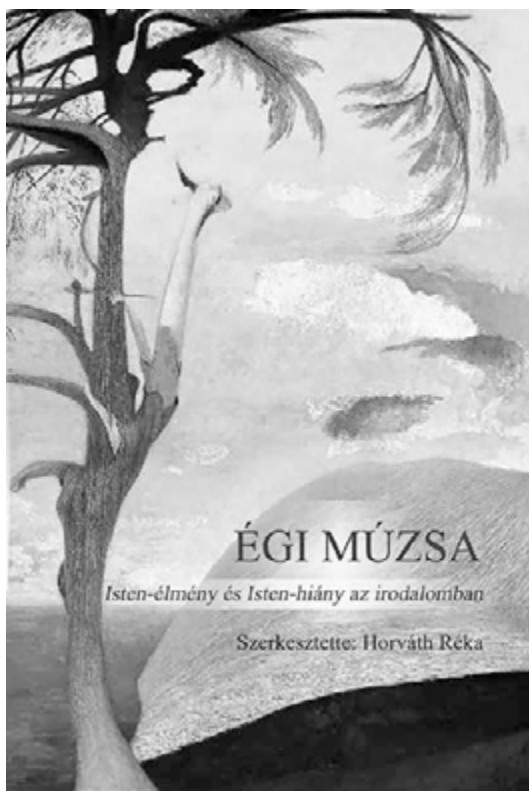

Szabó P. Katalin

Lelkiségi vonatkozású irodalom a kortárs kultúrában

(Az *Égi múzsa: Isten-élmény és Isten-hiány az irodalomban* című kötetről)

2016. június 13-án mutatták be a Horváth Réka által szerkesztett *Égi múzsa* című kötetet a budapesti Kossuth Klubban. A könyv a Savaria University Press gondozásában jelent meg, és Horváth Réka 2014 óta hallgatható azonos című

rádiós műsorából készült, mely azóta is a Mária Rádió programjának fontos része. A kéthetente szombatokként követhető, lebilincselő irodalomtörténeti beszélgetések végre olvasható formában is a közönség rendelkezésére állnak.

A Hargittay Emil méltató szavaival nyitó előszót követően tizennégy interjúból épül fel a kötet, melyek a magyar vallásos irodalom évszázadain kronológiai sorrendben ívelnek át a kezdetektől (*Ómagyar Mária siralom*, 13. század vége) egészen a 20. századig. Az egymást követő interjúk arányai talán arra engednének következtetni, hogy a vallásos irodalom jelentősége az idővel arányosan csökken (11:3 arányban szerepelnek 20. századi témák), de rögtön az előszó rávilágít arra, hogy ez nem így van. Hargittay Emil szerint „Hallatlanul fontos, ami a modernitás irodalmában megjelenik a vallásossággal és az egyéni hittel kapcsolatban, s erre a kiindulásul szolgáló irodalmi művek alapján – Adytól kezdve Babbitson, Radnóti, József Attilán és Pilinszkyen keresztül Borbély Szilárdig – a beszélgetések éles fényt vetnek.” (8.) A cezúrát a felvilágosodás századában jelölték ki, akkor ugyanis a vallás személyes kérdéssé vált, míg korábban elválaszthatatlan része volt a mindennapoknak és a kulturális életnek. Azonban a recenzens hangsúlyozná, hogy a felvilágosodás nem volt ateista, a hit és Isten jelentősége nem csökkent a felvilágosult gondolkodók számára, a vallás a felvilágosodás idején megkerülhetetlen politikai kérdés is, mely a mindennapi életet gyakorlatilag meghatározta: a cenzúrában számított, hogy egykori jezsuiták voltak-e a cenzorok, az országgyűléseken még az ülésrendet is befolyásolta stb. A kötet némiképp akaratlanul is (hiszen Horváth Rékának szándékában állt a 19. század reprezentálása a műsorban, de idő hiányában nem tudott a program készítésének az első szakaszában a reformkor, a klasszikus irodalom és a századvég korszakaiból kutatót meghívni) érzékelteti ezt a cezúrát azzal, hogy a felvilágosodás és a 19. század vallásos irodalmából nem szemezget, holott rendelkezésre áll mérvadó vallásos költők, írók munkássága a korszakokból: például a 18. századból Dugonics András piarista szerzetes, akinek művében, az első magyar regényben Árpád fejedelem egyházalapítóként jelenik meg, vagy Ányos Pál pálos szerzetes, aki a szentimentális költészet jelentős alkotója. A 19. században Tompa Mihály református lelkész is volt, Czuczor Gergely pedig bencés szerzetes, amellett, hogy a ma Czuczor-Fogarasi szótárként ismert hatkötetes lexikon fő szerzője is, és a sor

hosszan folytatható volna.

Szép érdeme a Horváth Réka által szerkesztett műsornak és kötetnek, hogy az interjúk szoros és jól követhető logikai ív mentén ismertetik meg a vallásos tematikát az érdeklődőkkel a tudományos kívánalmaknak is tökéletesen megfelelően, de a közérthető ismeretterjesztést szem előtt tartva. Az első nagyobb csoport a Mária-tisztelettel kapcsolatos interjúkat foglalja magába. Az első két interjú (két különálló és külön elhangzott beszélgetésben) Madas Edittel és Szelestei Nagy Lászlóval készült. A párbeszédek témái Madas Edit nyelvtörténetessel az *Ómagyar Mária siralom*, Szelestei Nagy László irodalomtörténetessel a Mária siralmak, prédikációk voltak. Gondolatébresztő mindkét dialógus, s talán azért is hasznos egymás utánosságuk, mert élesen rávilágít arra, hogy két tudományág milyen eredményesen képes egymással társulni egyazon témát illetően. Míg Madas Edit hangsúlyozta ugyanis, hogy az *Ómagyar Mária siralom*-ról „azt, hogy szélesen elterjedt volna, nem gondolnám” (16.), Szelestei Nagy László arra hívta fel a figyelmet, hogy „Mindenesetre a szavak változásából talán bizonyos következtetés levonható: »az egyetlen egy fiam« és ehhez hasonló megfogalmazások [...] állandó fordulatai ezeknek a monológoknak” (29.). A recenzens mindezek alapján azt gondolja, hogy ez éppen arra utal, hogy az anyanyelvű bibliaismeret, a bibliai műveltséghez köthető kifejezések és egy bizonyos szövegcsoporthoz meglehetősen biztos ismerete emiatt nagyon korán adható.

A kötet CD-mellékletén meghallgathatók azok a népelemek (és az elhangzott rádióadások is), melyeket Medgyesi S. Norbert történész hozott a műsorba, mikor a népelekekről és a néphagyományról beszélt. Jellemzően ismeretterjesztő interjújában olyan érdekességekről is tájékoztatta hallgatóságát, mint például, hogy a középkori miséken „mindig a szköla énekelt” (37.), az iskola, amely a gregorián énekkultúrának – ma úgy mondanánk – együttese volt, és bemutatta a két legfontosabb magyar énekeskönyvünket: a *Cantus Catholici* (1651, Lőcse) és a *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676). A Hubert Ildikóval készült interjú pedig arra a kérdésre felel, hogy vajon mit énekeltek a *Himnusz* megszületése (1823) előtt? „Kölcsey Ferenc *Himnusz*a előtt a katolikus magyarság a *Boldogasszony Anyánkat* énekelte ünnepélyes alkalmakkor, míg a reformátusok a *Kilencvenedik zsoltár Tebenned biztunk eleitől fogva* énekét.” (47.) A beszélgetésből megtudjuk azt is, hogy előbbi keletkezési ideje a 18.

század elejére tehető.

A következő nagyobb interjúcsoport a prédikációkkal, imakönyvekkel és énekeskönyvekkel kapcsolatos. Maczák Ibolya Káldi György prédikációiról és azok továbbhagyományozódásáról beszélt (Káldi György jezsuita szerzetes volt, akinek 1626-ban jelent meg katolikus bibliafordítása, mely az első egybefüggő katolikus bibliafordítás volt). Maczák Ibolya a hitszónoklatokkal kapcsolatban beszélt a 17-18. századi retorikakönyvekről, a korabeli papképzésről és a retorikai tanulmányokról is. Bajáki Rita Medgyesi S. Norberthez hasonlóan két interjút is adott Horváth Rékának: az elsőben Pázmány Péterről és az első imakönyvekről, kiváltképp Pázmányról (Pázmány, *Imádságos könyv*, Graz, 1606), mely már nem egy idegen nyelvű imádságos könyv fordítása volt. A második interjúban pedig egy, a katolikusok körében rendkívül népszerű imádságról beszélgettek: *Esterházy Pál nádor imájáról*. Jól látható, hogy a kötetben és a műsoron sikeresen – mintegy vörös fonalként – vonult végig a Mária-kultusz, ugyanis, ahogy Bajáki Rita is elmondta a nádor imádságáról, „ez egy országfelajánló imádság, ami abba a hagyományba illeszthető, mely szerint Szent István Szűz Mária oltalmába ajánlotta Magyarországot”, még azt is megtudjuk, hogy augusztus 15-én¹ kötelező volt elmondani az ünnepi szentmisében (89.). Bajáki Rita kutatása eredményes volt, sikerült feltárnia tényleg a nádor volt-e az imádság szerzője, s a feltárás, a kutatómunka menetét tanulságos módon ismertette. Papp Ágnes az 1651-ben megjelent *Cantus Catholici* énekeskönyvről beszélt interjújában. A könyv jelentősége vitathatatlan, ahogy arra Papp Ágnes is rámutatott: „A *Cantus Catholici* tekinthető a leginkább hivatalos és a 18. század végéig folyamatosan kézben tartott katolikus énekeskönyvnek, hiszen újabb és újabb kiadásai láttak napvilágot. 1675-ben a második kiadás, és azután a 18. században még másik három.” (103-104.) A műsor kilencedik adásában, Báthory Orsolya beszélt a főpapi szövegekről, a barokk főpapi, kiváltképp az esztergomi érsekek udvara körüli reprezentációról. Az interjúból megtudhatjuk, hogyan függ össze a 18. századi érseki reprezentáció a 19. században átadott Városligettel, de betekintést nyerünk az érsekekhez szóló magyar nyelvű alkalmi költszetbe is: „A magyar nyelvű köszöntés nem olyan gyakori a korban, mert a fentebb stílt, az

¹ 1038. augusztus 15. Szent István halálának napja, ezen a napon ajánlotta apostoli királyunk Magyarországot Mária oltalmába.

alkalomhoz illő nyelvet a latin jelentette. Ennek megfelelően sok esetben latin nyelven hangoztak el a szónoklatok [...] Emellett magyarul és németül is hangozhattak el köszöntők [...] Viszont általános szokás volt az, hogy ha a három nyelv bármelyikén is hangoztak el a köszöntők, az érsek ugyanazon a nyelven válaszolt, ha erre alkalma nyílt.” (124.)

Medgyesi S. Norbert második interjújában a Mária-napokról (szept. 8. Kisboldogasszony ünnepe, szept. 12. Mária neve napja, szept. 15. Fájdalmas Szűz Mária ünnepe) beszélt az egyik legnagyobb hatású ájtatos könyvvel, a *Makula nélkül való tükörrel*² kapcsolatban: „Azért jelentős ez, mert az egész magyar nyelvterületen olvasták, megért, ha jól emlékszem, közel húsz kiadást 1712-től, háromszáz év alatt. [...] Ez a mű Szűz Mária és Jézus Krisztus életrajzát tartalmazza, nem csak a szentírási részek, hanem középkori prédikációk, misztériumjátékok, népelemek hatására, és nagyon szépen írja le Szűz Mária születését, innen van az a néphagyomány, hogy a legszebben az esztendőben szeptember 8-án kel fel a nap.” (129–130.) Az interjú második felében a Szent István-énekeskönyvről, valamint a Szent László-énekeskönyvről beszélt.

A következő három interjú témája a 20. századi vallásos irodalomba enged betekintést. Ezek közül az első Pomogáts Béla interjúja volt a 20. század istenköltészetéről, Babits Mihály, Ady Endre, Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti Miklós költészetéről. Pomogáts Béla kiemelte a *Vigília Örök tűz* (Lukács László, Rónay László, Pomogáts Béla szerk., 1986.) és *Innen és túl* című kötetét (Lukács László, Rónay László, Dékány Endre szerk., 2005.), melyeket a közönség figyelmébe ajánlott, mint olyan antológiákat, melyek vallásos irodalomból kínálnak ízelítőt. Szénási Zoltán interjúja Isten és ember viszonyáról szólt az irodalomban korszaktól függetlenül. Az interjú elején Aquinói Szent Tamástól vezeti a hallgatót/olvasót a gondolkodástörténetben az Istenbe vetett megrendíthetetlen hittől (mely világlátásban a teológia sacra doctrina) az újkorig, amikor „a 18. és 19. században ez a gondolkodástörténeti folyamat eljut odáig, hogy a társadalmi élet minden területén megtapasztalhatjuk a szekularizációt, a profanizációt.” (157.) Szénási a korábban már említett szerzők mellett Pilinszky, Borbély Szilárd költészetéről és szellemi hagyatékáról is beszélt. Jelenits István Pilinszky János költészetéről, publicisztikájáról, Pilinszkynek az

² A *Makula nélkül való tükör* facsimile kiadásának bemutatója éppen idén volt, 2016. február 23-án.

Új Ember munkatársaként végzett tevékenységéről számolt be interjújában.

A kötet záróinterjúja Kővári Rékával készült, aki a *Makula nélkül való tükör* facsimiléjének bemutatásában is részt vett. Interjújában a Kájoni énekeskönyvről való ismeretekbe, Kájoni János 17. századi erdélyi ferences munkásságába vezette be a közönséget, bemutatta a *Deák-Szentes kéziratot* és annak keletkezését. Utolsó interjúként való szerepeltetését Horváth Réka a bemutatón azzal indokolta, hogy a beszélgetések elhelyezését a kötetben a rádióban elhangzott időpontokhoz igazította, vagyis az időbeliség a kötetbeli sorrendet is meghatározta.

Az interjúkötet rendkívül olvasmányos és magával sodró, élvezetes olvasmány. Ám mivel ez a könyv egy megvalósulásban és még jelentős alakulásban lévő koncepcióba enged betekintést, ezért szükségszerűen számol hiányosságokkal, melyekre a korábbiakban rámutattam. Nagy fájdalom, hogy Pomogáts Béla is csak megemlítette Sík Sándort, Dsida Jenőt vagy Beney Zsuzsát. A jövőben az ő munkásságukra is érdemes lenne kitérni. Talán nyitott fülekre és lélekre találnának kortárs vallásos költőkkel készült interjúk, érdekes lehetne lancu Laurával, Ughy Szabinával való beszélgetés istenes verseikről. De ez a kötet és ez a munkásság még nincs befejezve, ahogy Hargittay Emil előszavában olvashattuk: „Gyakran hangoztatott régi magyar mondás: a »végre nézz«.” (9.) Bízunk benne, hogy messze még a vég.

(Volkra Ottó János–Magyar Múza Alapítvány, Savaria University Press, 2016)